

НИКОЛАЙ ОВЧАРОВ

ОТ СВЕЩЕНИЯ **ПЕРПЕРИКОН** ДО ЦАРСТВЕНИЯ **ТЪРНОВГРАД**

15 ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИ ИСТОРИЧЕСКИ МЕСТА В БЪЛГАРИЯ

15 ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИ ИСТОРИЧЕСКИ МЕСТА В БЪЛГАРИЯ

- 1** **ПРАИСТОРИЧЕСКАТА СОЛНИЦА** В ПРОВАДИЯ
И НАЙ-СТАРОТО ЗЛАТО В СВЕТА ПРИ ВАРНА | 2
 - 2** **СВЕЩЕНИЯТ ПЕРПЕРИКОН** КРАЙ КЪРДЖАЛИ
И СКАЛНИТЕ ХОРА ОТ РОДОПИТЕ | 4
 - 3** ЦАРСКИЯТ ЛОВ ОТ **АЛЕКСАНДРОВСКАТА ГРОБНИЦА** ПРИ ХАСКОВО
И ТАЙНСТВЕНИТЕ ДОЛМЕНИ В ПЛАНИНАТА САКАР | 6
 - 4** **ДОЛИНАТА НА ТРАКИЙСКИТЕ ЦАРЕ** КРАЙ КАЗАНЛЪК
И ЦАРСКИТЕ МАВЗОЛЕИ ПРИ СТАРОСЕЛ | 8
 - 5** **ГРАДЪТ НА ФИЛИП** В ПЛОВДИВ
И ТИШИНАТА НА БАЧКОВСКАТА ОБИТЕЛ | 10
 - 6** **ДРЕВНИЯТ НЕСЕБЪР**
И НЕГОВИЯТ ВЕЧЕН СЪПЕРНИК СОЗОПОЛ | 12
 - 7** **ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА** КРАЙ ХРАМА НА ПРОРОЧИЦАТА ВАНГА В РУПИТЕ
И ПРЕКРАСНИТЕ МОЗАЙКИ В САНДАНСКИ | 14
 - 8** **РИМСКАТА КОЛОНИЯ РАЦИАРИЯ**
И СТОЛИЦАТА НА ЦАР ИВАН СРАЦИМИР – ВИДИН | 16
 - 9** **МИСИОНИС** – ГРАДЪТ НА АПОСТОЛ АНДРЕЙ ДО ТЪРГОВИЩЕ
И ЯКАТА ШУМЕНСКА КРЕПОСТ | 18
 - 10** **ВЕЛИЧЕСТВЕНИТЕ СТОЛИЦИ**
НА ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА ИМПЕРИЯ ПЛИСКА И ПРЕСЛАВ | 20
 - 11** **ХИЛЯДОЛЕТНАТА СОФИЯ**
И УНИКАЛНИТЕ ФРЕСКИ НА БОЯНСКАТА ЦЪРКВА | 22
 - 12** **ЗАМЪКЪТ ВИШЕГРАД** КРАЙ КЪРДЖАЛИ
И КАМЕННИТЕ СТРАЖИ НА ИЗТОЧНИТЕ РОДОПИ | 24
 - 13** БОГОСПАСЯЕМИЯТ **ВЕЛИК ЦАРСКИ ТЪРНОВГРАД**
И ЧУДНОТО СЕЛО АРБАНАСИ | 26
 - 14** **СУРОВИЯТ ЧЕРВЕН**
И СКАЛНИТЕ ОБИТЕЛИ В ИВАНОВО КРАЙ РУСЕ | 28
 - 15** **СВЕТАТА РИЛСКА ОБИТЕЛ**
И БОГОЗИДАНИЯТ МЕЛНИК | 30
- КАРТА** НА 15 ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИ ИСТОРИЧЕСКИ МЕСТА В БЪЛГАРИЯ | 32

ЕДНА ДРЕВНА ЕВРОПЕЙСКА ДЪРЖАВА

България е сред най-древните държави в света. Намира се в сърцето на Балканския полуостров и в югоизточната част на Европа, където се появяват първите праисторически култури на Стария континент. По-късно те са наследени от траките, елините и римляните, оставили трайна следа в световната цивилизация.

Българската държава е основана през 681 г. и поема традициите на всички тези древни култури. Тя отрано граничи с изчезналите днес, но създали редица съвременни страни, империи на Византийци, араби и франки. За разлика от тях, нашата страна единствена повече от 13 века запазва своето начално име. Българите приемат християнството още през IX в., а в първата им столица Плиска учениците на светите братя Кирил и Методий създават славянската писменост – кирилицата. С нея църковните книги са преведени на старобългарски език и после са разпространени сред останалите славянски народи. При царете Симеон Велики (893 – 927), Калоян (1197 – 2007) и Иван II Асен (1218 – 1241) България е сред великите сили на Стария континент.

През 1396 г. българите губят независимостта си в пламъците на страшното осман-

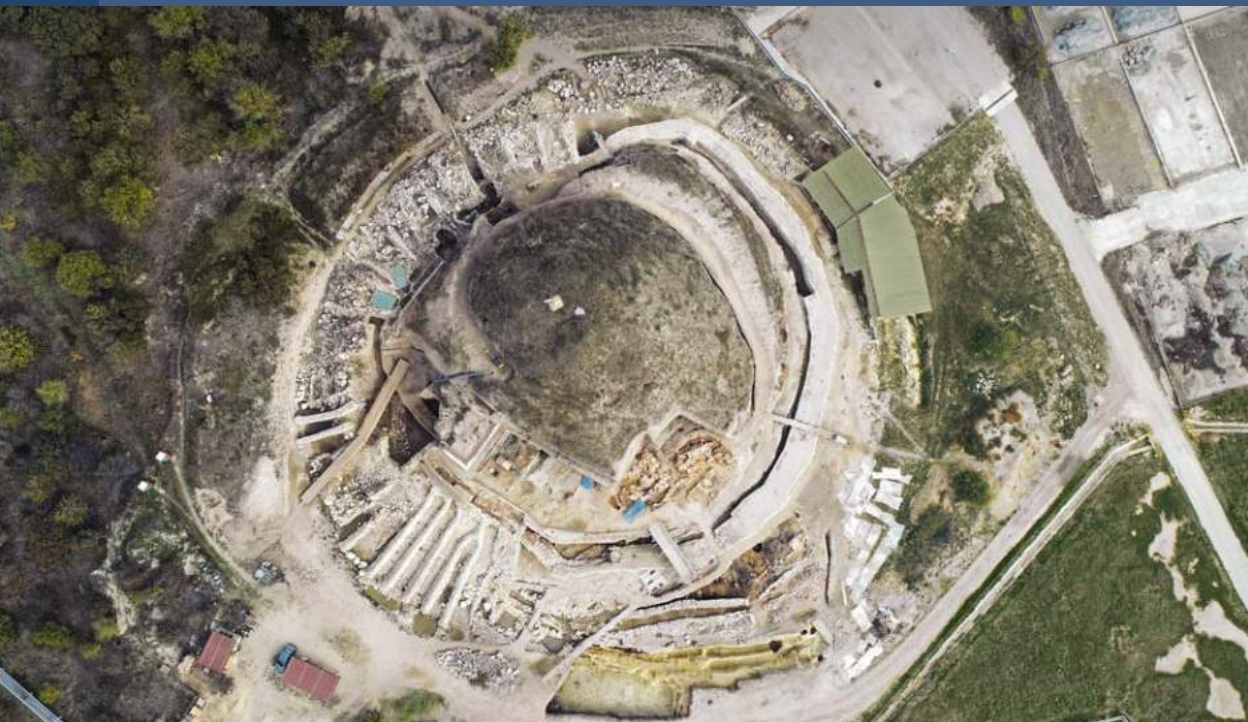
ско нашествие. Средновековната българска държава загива, но с гибелта си спасява Средна и Западна Европа от същата участ. Това обаче задържа силно културното и политическото развитие на българите. Освободена в XIX в., България вече е с доста по-малка територия, като много от земите ѝ са дадени на нейните съседи. По тази причина през XX в. тя често е принудена от обстоятелствата да заема губещата страна в европейските конфликти. След 1944 г. държавата попада под съветско влияние, отдалечило я от европейските традиции.

Това е основната причина в света да се знае малко за България и нейната богата история. А тя има какво да покаже на света, защото на територията ѝ са регистрирани над 43 000 археологически паметника. С тях нашата страна заедно с Гърция и Италия е сред трите най-богати на древно културно наследство държави в Европа. През последните години България се завърна там, където е нейното изконно място – в семейството на европейските народи. В следващите страници ще ви разкажа за петнадесетте невероятни исторически забележителности в страната ни, които непременно трябва да посетите.

Проф. Николай Овчаров

1 ПРАИСТОРИЧЕСКАТА СОЛНИЦА В ПРОВАДИЯ И НАЙ-СТАРОТО ЗЛАТО В СВЕТА ПРИ ВАРНА

Въздушна снимка на Солницата в Провадия с части от трите халколитни каменни укрепителни системи, среден и късен халколит, 4700 – 4350 г. пр. Хр.

Огромна скок в човешката история е новокаменната епоха (неолита). Първите неолитни селища на българска територия са още от VII хил. пр. Хр. Човешките същества от онова време са земеделци и отсягат главно

в просторните равнини и в широките долини на пълноводните реки. Това продължава без особени изменения и в каменно-медната епоха (V – IV хил. пр. Хр.). Проучванията на обекти като при селата Овчарово, Поляница, Дуранку-

Керамичен съд, среден халколит, 4700 – 4600 г. пр. Хр.

Антропоморфно капаче, късен халколит, 4600 – 4350 г. пр. Хр.

лак в североизточната или Караново в южната част на днешна България дават представа за богатия духовен живот на хората от онова време. За него свидетелстват стотици открити идоли, както и прекрасни керамични съдове със забележителни орнаменти.

Едно от тези селища обаче е по-особено. Около 5500 г. пр. Хр. неолитни земеделци от днешна Тракия напускат домовете си, преминават Стара планина и се заселват около солените извори край днешния град Провадия. Това е поради необходимостта от набавяне на жизненоважното за съществуването им вещество, което сега наричаме готварска сол, играло преди няколко хилядолетия ролята на първите пари. Така новите заселници поставят началото на най-древния солдобивен център в Европа, при това с използвана и до

днес технология – изпаряване на солената изворна вода в керамични съдове. Продукцията се търгувала на юг чак до Егейско море.

Археологическо откритие, направено край близката Варна, показва за какво се е разменяла солта. Там са открити множество гробове с изключително богати находки от края на V – IV хил. пр. Хр. Сред тях изпъкват над 300 предмета от чисто злато – жезли и брадвички, масивни гривни и украшения, плочки, изрязани във формата на бик. Със златна инкрустация са украсени дори красивите керамични съдове. Забележително е погребението на вожда жрец със златен жезъл и други регалии на властта, също изработени от злато. Изследванията показват, че това е най-старото обработено злато в света, разменяно срещу другото, „бялото злато“ – солта.

Златен жезъл и накити от Варненския халколитен некропол

Златни апликации, накити и зооморфни фигури от Варненския халколитен некропол

Погребението на вожда жрец

Въздушна снимка на Перперикон

Скалният град Перперикон е разположен в планината Родопи до днешния гр. Кърджали. Мястото е обожествено в дълбока древност. В късната бронзова епоха (XVIII – XI в. пр. Хр.) се появяват храмове, дворци и се оформя град с Акропол, Дворец, светилище и подградия. Приземните етажи на сградите са издялани в скалата до 3 – 4 м дълбочина. Нагоре конструкциите продължават на гредоред и с каменни зидове. В скалите са изсечени улиците, дворовете и площадите, често обградени с красиви колонади. За отводняване при дъжд е създадена изкусна канализация.

Многоетажният Дворец светилище е разположен на 10 000 кв. м и има повече от 50 зали, стаи, подземни мавзолеи с гробници, коридори, закрити стълбища. Сложният план на комплекса води към минойската цивилизация и свързва тракийската култура с тази в Крит, Троя и

Микена. В него е включена огромна овална зала без покрив и с величествен кръгъл олтар в центъра. Помещението се покрива със сведението на Херодот за прочутото светилище на Дионис в Родопите с прорицателка, известна колкото жрицата на Аполон в Делфи. Римският историк Светоний разказва, че там Александър Велики разбира, че ще завладее света, а римляните узнават, че ще станат империя. Пазители на светилището са траките беси, а скалният град е столицата им.

Градът се развива през цялата антична епоха, а дошлите в 45 г. римляни укрепват Акропола и придават на Перперикон още по-голям блясък. Изградени са монументални обществени сгради и нови храмове на езическите богове. В началото на V в. тук за пръв път в Родопите е прието християнството и са издигнати красиви и монументални църкви.

Дворецът светилище

Бронзова статуетка на Аполон, II – III в.

Бронзова статуетка на Дионис, II – III в.

Християнски кръстове от Перперикон

През XII – XIV в. градът става център на важната област Ахридос, а в близките рудници е добивано огромно количество злато. За Перперикон често воюват България и Византия, за да падне той след тежка обсада в ръцете на османците през 1362 г.

В безбройните скални масиви на Източните Родопи са издялани още стотици светили-

ща и царски гробници. Сред тях се открояват храмът утроба на Великата богиня майка на траките и единственото познато светилище на легендарния Орфей край момчилградското село Татул. Там в масива е издялан неговият символичен гроб, а край него през IV – III в. пр. Хр. е издигнат великолепен храм в елинистически стил.

Храмът на Великата богиня майка

Храмът на Орфей от Татул

ЦАРСКИЯТ ЛОВ ОТ АЛЕКСАНДРОВСКАТА ГРОБНИЦА ПРИ ХАСКОВО И ТАЙНСТВЕНИТЕ ДОЛМЕНИ В ПЛАНИНАТА САКАР

Царският лов от Александровската гробница

Траките от незапомнени времена обитавали намиращата се между България и Турция ниска планина Сакар. Те са оставили за поколенията грандиозни каменни творения, наречени „долмени“. Тези съоръжения са разпространени в Европа, Азия и Африка и винаги са свързани с погребалните практики и с култа към Слънцето. Тракийските долмени в Сакар са строени през ранножелязната епоха в ХІІ – VI в. пр. Хр. Огромните каменни блокове често са с тегло над тон. Конструкцията включва правоъгълно помещение от странични плочи, покрити с хоризонтална плинта. Понякога в един от вертикалните блокове е издълан вход. Долмените са с една или повече камери, със или без дромос (коридор). Когато са с няколко помещения, те са разположени последователно или едно до друго и с отделни входи. Счита се, че в България има около 750 такива каменни съоръже-

ния, като само в планината Сакар те са около 600. Най-много и добре запазени са в района на Тополовград.

През следващите векове тракийската култура се развива и през елинистическата епоха достига своя връх. Така край хасковското с. Александрово в IV в. пр. Хр. се появява великолепна гробница, създадена по заповед на тракийски цар или знатен аристократ. За съжаление, богатите предмети от погребението, свързани с тракийските религиозни вярвания за отвъдния живот, са ограбени, но за сметка на това са съхранени уникални стенописи. Изобразени са предимно ловни сцени като лов на глигани и елени, както и композицията на пищен погребален пир. Както всички изобразявани в тракийските гробници сцени, и тези се отнасят за загробния живот на владетеля. Известно е, че в представите за

Музеят на тракийското изкуство в Източните Родопи, в който е макетът на Александровската гробница

Детайл от стенописите в Александровската гробница

Подписът и портретът на художника на гробницата

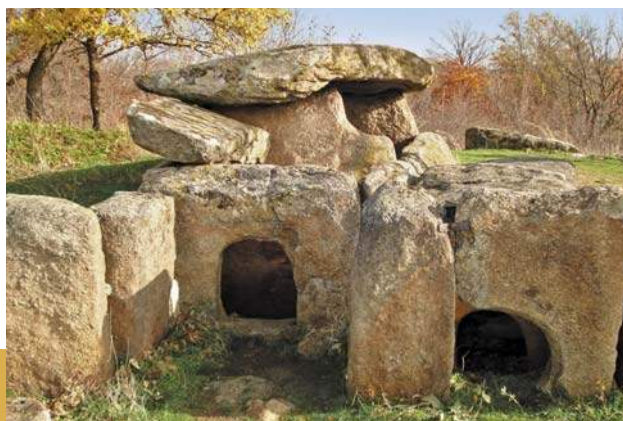
отвъдното на аристократическото учение на траките съществуват идеите за „вечния лов“ и „вечно пируване и пьянство“.

Срещу входа, в камерата над сцената с погребалното угощение, с остър предмет е врязано изображение на млад мъж в профил

наляво. Отгоре над портрета има надпис с гръцки букви, разчетен като КОДЗИМАСЕС ХРЕСТОС. Безспорно първата дума дава името на художника, а втората може да се преведе като „умел“, „способен“, и без съмнение визуира неговото високо майсторство.

Вътрешността на един долмен

Един от великолепните долмени в планината Сакар

ДОЛИНАТА НА ТРАКИЙСКИТЕ ЦАРЕ КРАЙ КАЗАНЛЪК

И ЦАРСКИТЕ МАВЗОЛЕИ ПРИ СТАРОСЕЛ

Стенописите на Казанлъшката гробница

Хиляди са тракийските надгробни могили по българските земи. Сред тях блести районът между Стара планина и Средна гора. Някога там се е намирало голямото царство на тракийското племе одриси, което при царете Терес (490 – 464) и Ситалк (464 – 424) се превръща в сериозна сила. През миналия век в Казанлък е открита гробница от IV в. пр. Хр. със стенописи, представляващи връх в тракийското изкуство. Изобразени са починалият тракийски цар и съпругата му, седящи на отрупаната с ястия трапеза. Роби поднасят вино и блюда, а млад мъж води конете на колесницата, с която ще откара владетеля в отвъдния свят. Колесничари се състезават в чест на своя мъртъв цар.

Други гробници на одрисите се намират недалеч от Казанлък в т.нар. „Долина на царете“. Оригинален е мавзолеят, издялан във вид

на античен храм от един единствен огромен каменен блок. Покривът е оформен с фронтони, а вътрешността е украсена с фрески. В могилите се откриват жречески скиптри, златни пръстени и огърлици, сребърни и бронзови съдове. Най-голямата известна гробница е може би на цар Севт III (330 – 301), построил Севтополис, столицата на одрисите. В нея е намерен златният погребален венец на владетеля и други находки от злато. Открита е глава на мъж от бронз, вероятно портрет на самия Севт III. Скулптурата е правена от натура и е дело на голям гревногръцки майстор от IV в. пр. Хр. До могилата на Севт III се попада на друга с неограбен гроб. Там са непокътнати царските доспехи от бронз, керамика с прекрасни изображения, множество предмети от благороден метал. Върхът е златната погребална маска с реа-

листично оформено човешко лице от чисто злато с тегло почти 700 г.

Само на няколко десетки километра източно от Казанлък край с. Старосел е друг голям комплекс от подмогилни тракийски храмове. Това са великолепни мавзолеи с красиви фасади, колонади и монументални стълбища. Някои предполагат, че в главната гробница в „Четиньова могила“ е бил погребан великият цар на одрисите Котис I.

Бронзовата глава на Севт III

Златен венец от тракийските гробници край Казанлък

Златен киликс от тракийските гробници край Казанлък

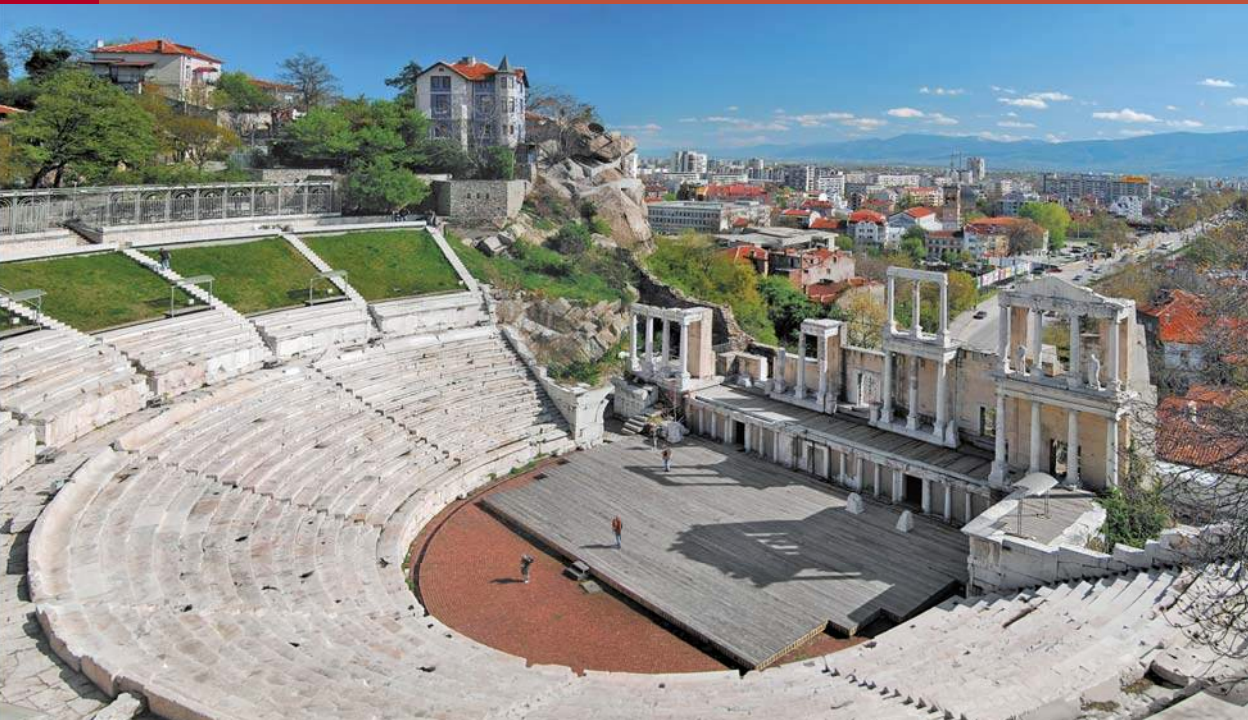

„Четиньова могила“ край Старосел

Една от заровените гробници при Старосел

ГРАДЪТ НА ФИЛИП В ПЛОВДИВ И ТИШИНАТА НА БАЧКОВСКАТА ОБИТЕЛ

Античният театър в Пловдив

Един от най-красивите и богати на история български градове е Пловдив. Първото укрепено селище се появява там още във времената на Троянската война и носи името Евмолпия (Сладкозвучен) от мита за легендарния тракийски певец Орфей. Градът е притежаван първо от тракийското племе беси, после се намирал в Одриското царство, а през 342 г. пр. Хр. го завладял Филип II Македонски. Той го оформя в духа на елинистическото градоустройство и му дава своето име. В 72 г. пр. Хр. Терентий Варон Лукул превзема Филипопол и го преименува на Тримонциум. В рамките на Римската империя градът е с автономен статут и право да сече собствени монети. Имал собствен сенат и събрание на гражданите, което определяло размера на данъците и митата.

Благоденствието на Тримонциум свършва през III – V в., когато балканските провинции

на Римската империя са разорени от варварите. След създаването си през VII в. българската държава води вековни войни с Византия за града, който е наречен Пловдив. В края на XIV в. селището е превзето от турците и наречено Филибе.

Човек остава удивен от уникалните археологически паметници, запазени в Пловдив. Най-блестящ е античният театър за 3500 души, издигнат при император Траян (98 – 117). Той е с полукръгла форма с външен диаметър 82 м и с 28 реда мраморни седалки за зрителите, които са имали невероятна гледка към мержелеещите се в далечината Родопи. Не по-малко импозантен е стадионът за 30 000 зрители с дължина 240 и ширина 50 м. Център на гревния Филипопол бил форумът с размери 143/136 м и площ от 11 ха. Той е ограден отвсякъде от обществени сгради и дюкяни и

Античният стадион в Пловдив

Хисар капия в Пловдив

Мозайки от сградата „Ейрине“, Голямата епископска базилика и Малката раннохристиянска базилика в Пловдив

на него са се провеждали граждански дебати, празници и събрания.

Съвременното строителство е разрушило много от средновековните паметници на Пловдив. За сметка на това само на 15 km в първите хълмове на Родопите се извисява Асеновата крепост (на гръцки – Стенимахос). Това е уникален средновековен замък, чиято история е тясно свързана с тази на намиращия се на още 5 km навътре в планината великолепен Бач-

ковски манастир. Той е основан през 1083 г. от Григорий Бакуриани – един от видните сановници на император Алексий I Комнин. Обителта е дарявана от много византийски императори и български царе, като живописният портрет на цар Иван Александър (1331 – 1371) е запазен до днес. Прекрасни са и съхранените стенописи от XI в. на манастирската костница, както и чудните църкви „Успение Богородично“ и „Св. Архангели“.

Асеновата крепост край Асеновград

Бачковският манастир

Стенописи от Бачковския манастир

ДРЕВНИЯТ НЕСЕБЪР И НЕГОВИЯТ ВЕЧЕН СЪПЕРНИК СОЗОПОЛ

Несебър отвисоко

Едно от най-живописните места в България е вдаденият в Черно море полуостров, на който е старинният Несебър, древната Месамбрия. В VIII – VI в. пр. Хр. това райско кътче е колонизирано от жители на големия елински полис Мегара. С годините те издигат красив укрепен град с всички елементи на древногръцкия полис – гимназии, палестри за спортуване,

булеватерия, в който заседавало събранието на пълноправните граждани. В Месамбрия е имало театър, където се уреждали празниците в чест на бог Дионис и голям храм на слънчевия Аполон. Градът просъществува през елинистическата и римската епоха, а още през V в. сл. Хр. става митрополитски център. Оттогава е най-старият съхранен християнски

Старата митрополия в Несебър

Крепостната порта на Несебър

Църквата „Христос Пантократор“

храм на полуострова – дългата 25,5 м базилика Старата митрополия. През Средновековието са изградени още десетки църкви, показващи блясъка на православната архитектура.

Една разходка в старинния Несебър е истинско пътешествие в миналото. След като се премине през отлично запазената крепостна порта, човек се впуска сред тесни улички, притиснати от старинни къщи, облицовани с дърво срещу морските урагани. А на малки площадчета са древните църкви „Христос Пантократор“, „Св. Йоан Амитургитос“, „Св. Йоан Кръстител“, „Св. Стефан“ и др. В неповторимо съвършенство по техните фасади се съчетават редове от тухлени и мраморни елементи с изображения на слънца, човешки фигури и фантастични животни; пояси от многоцветни керамични четирилистници и дискове; фини ломбардски арки от бял камък. Напълно е постигнато търсе-

ното от векове сливане на архитектура с монументална декорация.

На друг красив полуостров в Черно море на 65 км на юг е хилядолетният съперник на Несебър – Созопол. Основан е около 620 г. пр. Хр. от гръцки преселници от малоазийския град Милет. Новият град е наречен Аполония заради култа към слънчевия бог, а през втората четвърт на V в. пр. Хр. там е издигната висока 30 стъпки бронзова статуя на Аполон, изпълнена от прочутия скулптор Каламид.

Вече с името Созопол и заедно с Месамбрия (Несебър), през XIII – XIV в. градът влиза трайно в границите на Българското царство. Разкрити чрез археологически разкопки крепостни стени и християнски църкви показват древното му минало. Особена ценност е проученият на близкия о-в Свети Иван средновековен манастир, в който беше открит древен реликвиарий, пазещ части от мощите на св. Йоан Предтеча.

Сребърна монета от Созопол

Възстановка на статуята на бог Аполон на о-в Св. Иван

Червенофигурна ваза, IV в. пр. Хр.

Манастирът на о-в Св. Иван край Созопол

Въздушна снимка на Созопол

7 ХЕРАКЛЕЯ СИНТИКА

КРАЙ ХРАМА НА ПРОРОЧИЦАТА ВАНГА В РУПИТЕ И ПРЕКРАСНИТЕ МОЗАЙКИ В САНДАНСКИ

Форумът на Хераклея Синтика

„Великият град на македонските царе“ – така е наричан в древността Хераклея Синтика, споменат от видни антични автори като Тит Ливий и Плиний Стари. Неговите останки са посочени от великата българска пророчицата Ванга, чиито къща, гроб и църква са в намиращата се на километър местност Рупите. Тя предсказва, че в планината Кожух има закопан древен град, в който е убит царски син. Открит през 2002 г. надпис категорично доказва, че това е именно Хераклея Синтика.

Най-вероятно градът е основан във втората половина на IV в. пр. Хр. от Филип II Македонски или от неговия син Александър III Велики. Наречен е Хераклея, защото владетелите от македонската династия извеждали своя произход от митичния Херакл. Втората част на името пък е Синтика, защото новото селище се намирало в областта на тракий-

ското племе синти. Градът бил космополитен и в него живеели 40 – 50 000 жители от различни народи – траки, елини, македонци, римляни, келти и може би дори илири – предците на днешните албанци.

През последните години археолозите разкриват централния площад, който е съизмерим с този на Филипопол. Той е очертан от гражданската базилика (съдебната и търговска палата), светилище и дълга редица от магазини. От разкритите части се вижда, че сградите са били богато облицовани изцяло с мрамор, колони, корнизи и красиви статуи.

Хераклея Синтика просъществува и в римската епоха до VI в., когато за последен път е споменат в данъчните списъци от времето на византийския император Юстиниан I Велики. Там е открита и най-старата християнска църква в района. След 400 г.

мощно земетресение нанася тежки поражения на града и той повече не се съвзема. През V – VI в. обаче на двадесетина километра се издига град Партикополис, който се намира под днешния Сандански.

Това е друга уникална забележителност на този слънчев край от българската земя. Преди разцвета на Партикополис под днеш-

ния Сандански са съществували тракийските селища Медуи и Дезудава. Вече от V – VI в. са останките на множество обществени сгради и раннохристиянски базилики, включително раннохристиянски епископски комплекс. Огромен интерес представляват намерените при разкопките мозаечни декоративни килими, част от които са експонирани на място.

Статуя от римския период

Женска глава – скулптура

Лъвска глава, част от водоскока в Хераклея Синтика

Форумът на Хераклея Синтика от въздуха

Епископската базилика в Сандански

Раннохристиянски мозайки от Сандански

РИМСКАТА КОЛОНИЯ РАЦИАРИЯ И СТОЛИЦАТА НА ЦАР ИВАН СРАЦИМИР – ВИДИН

Резиденцията на провинциалния управител в Рациария

Рациария е бил много важен римски град край Дунав, а развалините му се намират на 27 км югоизточно от Видин и на 2 км от днешното село Арчар. Самото наименование определя неговото значение за корабоплаването по река Дунав, защото на латински език то означава вид кораб. Римляните основават Рациария през втората половина на I в. при управлението на император Веспасиан (69 – 79). В чест на успешния край на втората дакийска война през 106 г. н.е. император Траян дава на града статут на колония, т. е. жителите му се ползвали с привилегиите на римски граждани. Има данни, че около края на I в. в него е настанен за известно време прочутият IV Флавиев легион. След административната реформа на Диоклециан от края на III в. Рациария става столица на провинция Крайбрежна Дакия до 586 г., когато е разрушена от аварите.

Най-важното археологическо откритие до този момент е проучената резиденция на провинциалния управител на Крайбрежна Дакия от IV – VI в. Също така са добре изследвани многобройни архитектурни фрагменти, скулптури, надгробни плочи и надписи, саркофази. Скулптурните паметници от Рациария са много изящни и се отличават с високи художествени качества.

През 70-те години на XX в. се прави пълно въздушно заснемане на града, благодарение на което се получава информация за запазените под земята архитектурни паметници. Сред тях са грандиозните обществени бани (терми), сравними само с комплексите в столицата Рим. Предстои да бъдат проучени именно те, след подновяването в последно време на прекъснатите за дълго археологически разкопки.

Римска стела от Рацария

Римски саркофаг от Рацария

След VII в. Рацария повече не се възражда, но през Средновековието центърът на властта в този район се премества на територията на днешния Вудин. Там също е имало римски град с името Бонония, а върху неговите останки през IX – X в. издига снага мощна българска крепост. Древните историци разказват, че Бдин винаги е пазил Българското царство от идващи от запад

нападения. А през XIII – XIV в. край Дунав се издига приказен замък, съхранил се по чудо до днес. Често го наричат Баба Вуда и в края на XIV в. там се намирала столицата на Вудинското царство и неговият владетел Иван Срацимир. Според последните проучвания то съществува няколко десетилетия след гибелта на Търновска България под ударите на османските завоеватели в 1395 г.

Средновековната крепост „Баба Вуда“

ГРАДЪТ НА АПОСТОЛ АНДРЕЙ ДО ТЪРГОВИЩЕ И ЯКАТА ШУМЕНСКА КРЕПОСТ

Болярският квартал в Мисионис

Доскоро малцина бяха чували за античния и средновековен град Мисионис, чиито останки се намират на 7 км западно от Търговище в първите възвишения на Предбалкана. Неговата идентификация стана възможна въз основа на сведенията на работилия през XII в. арабски географ Мохамед ал Идриси. На три места в неговото съчинение се споменава богатият, многолюден и цветущ Мисионис, чиито жители търгували с цял свят и били много богати.

Арабинът дава много точни за времето си мерки за разстояние, чрез които археолозите успешно локализируют този древен град, чийто разцвет е през V – VI в. Десетилетните разкопки разкриват мощна централна крепост със също укрепено подградие на площ от 200 дка. До този момент са разкрити три раннохристиянски базили-

ки, като тази във вътрешната крепост е епископска. Край нея се е издигала голямата резиденция на местните архиепери, чието седалище било в Мисионис. Това не е случайно, защото именно по тези места през I в. се е подвизавал апостол Андрей Първозвани, комуто се паднало да покръсти хората от днешна Североизточна България.

Както повечето ранновизантийски градове в тази част на страната, Мисионис е изоставен след славянските нашествия през VII в. Още през IX – X в. обаче той се възражда като старобългарско селище, вече с името Косово. Решаваща е неговата близост до нашите стари столици Преслав и Търновград. Ето защо през XII – XIV в. древната крепост е напълно възстановена. Вече като здрава твърдина на Второто българско царство, тя посреща героично османското нашествие в

Резиденцията на епископите в Мисионис

Оловен кръст с изображение на св. Андрей от Мисионис

края на XIV в. Турският историк Мехмед Нешри разказва с респект, че нейният управител с достойнство отговаря на ултиматума на завоевателите: „Ние не ще се отречем от нашия господар, за да се покорим на турците!“. Данните от разкопките показват следи от тежка обсада, след която крепостта е опожарена, а оцелелите бранители – отведени в робство.

През този период древният град край Търговище е бил тясно свързан с друга важна крепост, намирала се на 40 км на изток и над днешния Шумен. Шуменската крепост днес е една от най-добре разкритите по археологически път твърдини в България. Тя също е създадена още през Античността, а през средновековната епоха е била един от стожерите на Българското царство.

Главната порта на Шуменската крепост

Шуменската крепост

Възстановената главна кула на Шуменската крепост

ВЕЛИЧЕСТВЕНИТЕ СТОЛИЦИ НА ПЪРВАТА БЪЛГАРСКА ИМПЕРИЯ

ПЛИСКА И ПРЕСЛАВ

Голямата базилика в Плиска

През 681 г. е основана българската държава, която е сред най-старите в Европа. Първа столица става Плиска, която първоначално е огромен лагер с площ от 23 кв. км. Така тя отговаря на изискванията на полуномадското битие на прабългарите, но още в началото на IX в. в нея се появяват каменни строежи. Хан Омуртаг (814 – 831) издига яка каменна крепост, в която се

извисяват дворците на българските владетели. В покоеите са изградени бани, водохранилища, езически храмове, а земята под тях е прорязана от тайни проходи, водопроводи и канализация – чудо на своето време. Недалеч от Плиска, във величествените скали край с. Мадара, е издялан релефът на Мадарския конник, изобразяващ Тангра, главно божество на прабългарите.

Мадарският конник

Златно съкровище – накити, Плиска, IX в.

Приемането на християнството през 865 г. коренно променя облика на първата столица. Издигат снага десетки църкви, сред които най-известна е Голямата базилика. Дългата почти 100 м сграда е една от най-величествените постройките в средновековна Европа. До нея от дворците на княза кръстител Борис-Михаил води застлан с каменни плочи път, по който архиепископите на България водели пищните църковни процесии.

В края на IX в. при великия цар Симеон (893 – 927) България става огромна империя, като на запад границата ѝ минава наред днешна Будапеща, на североизток е до р. Днепър, а на юг – до бреговете на Егейско море. Това налага да бъде изградена новата столица Преслав, който е трябвало да съперничи на великия Константинопол. Цялата вътрешност на грандиозния град, както и околностите на десетки километри далечина, били осеяни със стотици пищни аристократични именения и богати манастири.

Най-голям по площ ансамбъл е величественият дворец на българските царе. Той бил построен по подобие на този в Константинопол. Заг собствена крепостна стена се разполагат множество монументални светски здания и християнски храмове. Всяка от тези сгради е имала предназначение в невероятно сложния ежедневен дворцов ритуал, изпълняван в царския двор. Всички те били изцяло украсени с мраморни облицовки, колони, капители и корнизи. Поговете били декорирани с разноцветни мраморни мозайки, които древните историци оприличават на поляни с разноцветни цветя.

Изграден да надживее хилядолетията, Преслав съществувал като столица по-малко от век. През 971 г. византийците завладяват българската столица след тежка обсада. Тя завинаги загубва своя блясък, но дори дошлите столетия по-късно турци научават за старата ѝ слава и я наричат Ески Стамбул (Стария Цариград).

Златната църква в Преслав

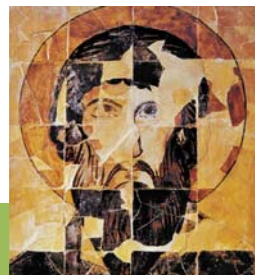
Реконструкция на Дворцовия център в Преслав

Монументална декорация от Преслав

Погови мозайки от Преслав

Керамична икона от Преслав

Софийската базилика „Св. София“

Днешната столица на България София има зад себе си богата история. Някога тук живяло тракийското племе серди, дало името на първото селище – Сердика. В римската епоха тя се превръща във важен град и по времето на император Константин I Велики (324 – 337) е сред основните претенденти за нов център на империята при преместването на столицата от Рим. През 343 г. в Сердика се провежда про-

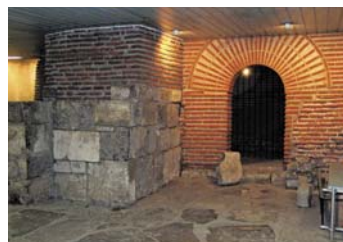
чут църковен събор на всички архиепископи в държавата, целящ да разреши църковните спорове между православни и ариани. От римската и раннохристиянската епоха са и главните археологически паметници в София като останките в „Ларгото“, църквите „Св. София“, „Св. Георги“ и други. Напоследък се попадна и на амфитеатъра на Сердика, където са провеждани различни представления и гладиаторски битки.

Ротондата „Св. Георги“ в София

„Св. Петка Самарджийска“ в София

Източната порта на Сердика

През IX в. българите отнемат от Византия града и го наричат Средец. Като основен град на Второто българско царство, София издържа десетгодишна турска обсада. Днес от многобройните средновековни църкви е запазена само малката „Св. Петка Самарджийска“, докато останалите са в руини. За сметка на това в близките поли на планината Витоша е оцелял храм с уникални стенописи.

Боянската църква е построена през XI – XII в., откогато са останките от първите фрески. В средата на XIII в. тя е разширена и изписана с живопис, призната единодушно за шедьовър на православното изкуство и удостоена за световен паметник на ЮНЕСКО. Неизвестният по име Боянски майстор разкрива цялата история на християнството – раждането и страдани-

ята на Христос, живота на св. Богородица, житието на храмовия патрон – св. Николай. Някои от изображенията притежават неповторима индивидуалност, като тези на Христос Евргет, св. Евстатий и др.

За щастие в Боянската църква е запазен строителен надпис, от който се разбира, че храмът е бил изписан през 1259 г. по нареждане на севастократор Калоян. Встрани от текста се виждат образите на аристократа и неговата съпруга Десислава, както и на владетелската двойка – цар Константин Асен и царица Ирина. Освен невероятното за епохата си майсторство при портретуването, образите дават изключителни възможности да се надникне в бита, подробностите на облеклото и регалиите на средновековните владетели и благородници.

Боянската църква

Западната стена на нартекса на Боянската църква

Св. Никола Мирликийски – патрон на църквата, стенопис от 1259 г.

Цар Константин Асен Тих и царица Ирина, стенопис от 1259 г.

Севастократор Калоян и съпругата му Десислава, стенопис от 1259 г.

Замъкът Вишеград

Най-новият и перспективен за културния туризъм археологически проект у нас е тайнствената крепост Вишеград край Кърджали. Нейните високи до 10 м останки отдавна съблазняват изследователите. Във вътрешността се долавя класическото за средновековен замък разпределение с висока няколко етажа сграда. Там са се намирали покоите на господаря, залата за пирове и малък молитвен параклис. Според нашите данни през XII – XIV в. това е била личната резиденция на управителите на Ахридос, както по това време са се наричали Източните Родопи. От замъка бил впечатлен даже регентът на създадената от кръстоносците върху руините на Византия Латинска империя Анри го Ено. Хронистът Жофроа го Вилардуен разказва как при своя поход в планината през 1206 г. наследникът на графовете на Фландрия се озовава със своята

армия пред стените на намиращия се на брега на реката Арда „красив замък“ Вишеград. Тук той разбира за смъртта на брат си, пленения от българския цар Калоян латински император Балдуин, а баронският съвет го избира за следващ владетел.

Вишеград далеч не е единствената добре запазена крепост в Източните Родопи. Изворите сочат няколко здраво укрепени града, намиращи се по това време в Ахридос. Това са Перперикон, Мнеакос, Устра, Ефрем, Кривус и Патмос. Повечето от тях са локализирани и впечатляват с високо запазените си фортификационни съоръжения. Освен тези твърдини, в областта е имало и много по-малки укрепления, чиито руини днес се откриват по археологически път. Последните не са отбелязани в изворите, защото не са били градове, а наблюдателници и опорни военни пунктове.

Крепостта Устра

Крепостта Моняк

Една от крепостите в Източните Родопи обаче е по-различна. Както Вишеград, тя се намира на десния бряг на Арда, а днес е на територията на самия гр. Кърджали. Това е монументалният манастир „Св. Йоан Прогром“, основан още през VIII – IX в. През XI – XII в. той става седалище на епископията Ахридос и се сдобива с нова и още по-красива

църква, украсена с прекрасни фрески. Край нея са разкрити останките от епископския дворец, трапезарията и жилищните крила. При археологическите разкопки са намерени гробниците на епископи, някои от които са погребани с великолепно златоткани одежди, произведени в най-добрите константинополски ателиета.

Манастирът „Св. Йоан Предтеча“ в Кърджали с крепостните стени

Фрагменти от златовезани епископски одежди, открити в манастира „Св. Йоан Прогром“

13 БОГОСПАСЯЕМИЯТ ВЕЛИК ЦАРСКИ ТЪРНОВГРАД

И ЧУДНОТО СЕЛО АРБАНАСИ

Царственият Търновград

Тези епитети не са никакъв натруфен израз, а описание на столицата на Второто българско царство, направено в края на XIV в. от българския патриарх Евтимий. Византийците също се отнасяли с уважение към царствения град, величаейки го като „най-голям“, „най-забележителен“ и „най-недостъпен“ от въд Хемус (Стара планина). А Вселенският патриарх Калист го определя за втори в света след Константинопол.

Останките от средновековната столица на България се намират на естествено защитените хълмове Царевец, Трапезица и Момина крепост, оформени живописно от меандрите на р. Янтра. След IV в. на Царевец е издигната мощна византийска крепост, но големият тласък в строителството идва след успешното въстание срещу ромейската власт през 1185 г. Царете от династията Асеневци започват

усилено да изграждат своята столица. Главно ядро във фортификацията става Царевец, чиято защитена със стени площ надхвърля 100 000 кв. м. Там се намирала светската и духовната власт, като царят и патриархът обитавали двата вътрешни замъка. Дворцовата църква и Тронната зала били украсени с чудни мозайки и стенописи, а над всички се издвисявал главният храм на Българското царство – патриаршеската катедрала „Възнесение Господне“.

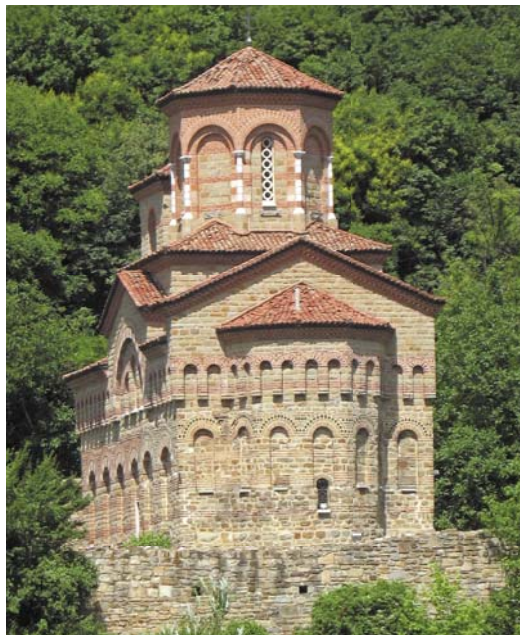
Предполага се, че на укрепения хълм Трапезица са били имененията на високопоставените български благородници. Стени ограждали и отделните квартали, обособили се в подножието на хълмовете край буйната Янтра – Нов град, Френк-хисар (средището на западноевропейските търговци със собствена католическа църква в готически стил), обширни еврейски и арменски колонии. Най-голям бил Нов

Трапезна керамика от Търновград

Пръстен със скъпоценни камъни и златна монета на цар Иван Асен II от Търновград

Църквата „Св. Димитър“ във Велико Търново

град, където и днес са запазени красивите църкви „Св. Четиридесет мъченици“, „Св. Равноапостоли Петър и Павел“ и „Св. Димитър“.

На 17 юли 1393 г. великолепната столица на България е превзета и разграбена от османците. Някои от кварталите продължават да съществуват и през следващите векове, но християните избират най-вече намиращия се на 4 км от Царевец хълм и основават там сели-

щето Арбанаси. Там през XV – XVII в. те издигат множество каменни къщи на по няколко етажа, както и великолепните църкви „Рождество Христово“, „Св. Архангели Михаил и Гавраил“, „Св. Димитър“, „Св. Георги“, „Св. Атанасий“, „Св. Никола“ и „Св. Богородица“. Те са многократно преустройвани, преизписвани и украсявани, за да се превърнат накрая в истински съкровищници на древното изкуство.

Констанцалиевата къща в Арбанаси, XVII в.

Стенописи от църквата „Рождество Христово“ в Арбанаси

Средновековният град Червен

В ширналата се на североизток Дунавска равнина има едно възшебно място. Това са каньоните на река Русенски Лом и нейните притоци, прорязани преди много хилядолетия. Един от тях е на Черни Лом, който

прави пълен меандър и обхваща отвсякъде стръмен хълм. На него е кацнал непристъпният Червен – един от най-важните български градове през XIII – XIV в. Той възниква върху останките на по-стара византийска

Една от бойните кули на Червен

Една от църквите на Червен

крепост, чиито запазени на места със зъберите стени са направо включени в средновековната твърдина. В най-високата част е изграден здрав вътрешен замък, а наоколо се оформили укрепени подградия.

Градът е преминал през доста исторически изпитания. В началото на XIV в. той е превзет и изгорен от татарите – страшния бич на онези времена. После обаче българските царе го възстановяват още по-красив и могъщ отпреди. Край на неговата история слагат османците, които го превземат в края на XIV в.

Червен дава прекрасна възможност да се види как е изглеждал българският средновековен град през XIII – XIV в. С многобройните си прекрасни църкви, жилищни сгради и сложни фортификационни съоръжения той не се е отличавал от градовете в Западна и Централна Европа. Край тесните и завършващи сяло в крепостната стена улички се издигали каменни къщи на два, три и повече етажа. В центъ-

ра има площад, на който са разкрити големи обществени сгради с каменни пейки край стените за старейшините и благородниците.

Невероятно красивите речни каньони привличат през Средновековието и други хора – монасите отшелници. Чак до Дунав в отвесните канари се виждат десетки скални манастири, създадени в естествени или изсечени от човека пещери. Най-известен е Ивановският скален комплекс на р. Русенски Лом, който е един от българските паметници, защитени от ЮНЕСКО. С великолепните си и отлично съхранени фрески неговата главна църква е класически пример за най-високия стил в православното изкуство през XIV в. Днес Иваново е исторически и природен резерват, като освен културните забележителности е съхранена уникална флора и фауна. Там човек сякаш за малко се откъсва от цивилизацията на XXI в. и се пренася по вълшебен начин в миналото на българските земи.

Басарбовският манастир край град Русе

Ивановските скални църкви

Тайната вечеря от скалната църква „Св. Богородица“

Стенописи от XIV в. в Ивановските скални църкви

15 СВЕТАТА РИЛСКА ОБИТЕЛ И БОГОЗИДАНИЯТ МЕЛНИК

Рилският манастир с Хрелювата кула

Главният български национален светец е Иван Рилски, който след години на отшелничество се заселил в пещера, дълбоко в дебриите на Рила планина. Именно там още през X в. е основан манастир, който особено се разраства след XIV в. Днес от тези времена е запазена построената през 1334 – 1335 г. Хрелюва кула, издигаща се на пет етажа с височина 23 м. Забележителен с прекрасните си фрески от XIV в. е параклисът „Преображение Христово“ на последния етаж на кулата.

Сегашният вид на Рилския манастир е от XIX в., когато майстори от всички краища на България го градят усилено в продължение на 30 години. Две порти, Самоковската и Дупнишката, свързват обителта със света. Килиите и помещенията за гости са разположени на цели четири етажа, които са оформени красиво с дървени стълбища, колони и чардаци. Център

на обителта безспорно е църквата „Св. Богородица“, издигната през 1837 г. Тя е апотеоз на българското Възраждане и на зараждащия се национален порив. Сградата е трикорабна и с пет купола. Фреските ѝ са изпълнени от най-добрите възрожденски художници и включват 1 200 сцени и отделни образи. Много красив е и позлатеният иконостас с фина ажурна дърворезба.

Ако човек е посетил Рилския манастир и има време за още впечатления, непременно трябва да „прескочи“ по магистрала „Струма“ до останките на средновековен град, който през XIII – XIV в. е тясно свързан с манастира. В една грамота от онази епоха най-малкият днес град на България Мелник е наречен „Богозидан“. А тогава градът е представлявал истинско чудо на фортификационното изкуство. Особено много за неговото благоустрояване прави деспот Алексий Слав, братовчед на цар Калоян.

Стенописи от църквата „Св. Богородица“

Стенописи от XIV в. в параклиса на Хрелъовата кула

Иконостасът на църквата „Св. Богородица“

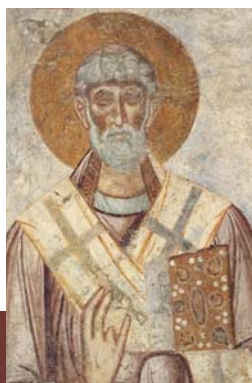
Поради своята непристъпност основната крепост не е оградена отвсякъде със стени, а се е разчитало на отвесните скали. Една зона обаче е защитена изцяло с мощни стени и това е вътрешният замък, намиращ се в югозападната част на платото. Той е бил предназначен за последна защита, но деспот Алексий е имал и друга, много по-комфортна резиденция: т. нар. Болярска къща се намира в подножието на крепостта и е запазена доста добре, като на мес-

та стените са съхранени до 10 – 12 м височина. Това е цял комплекс, в който заедно с жилищните апартаменти е имало параклис, стопански части и дори изба за прочутото мелнишко вино.

В средновековния Мелник се издигали десетки храмове, сред които блесят църквата „Св. Николай“ и манастирът „Св. Богородица Спилеотиса“. При разкопките са открити дори техните камбани, представляващи най-ранните примери в цяла Европа.

Болярската къща в Мелник

Стенопис от църквата „Св. Николай“ в Мелник

Камбана от XIII в. от Мелник

КАРТА

15 ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИ ИСТОРИЧЕСКИ МЕСТА

В БЪЛГАРИЯ

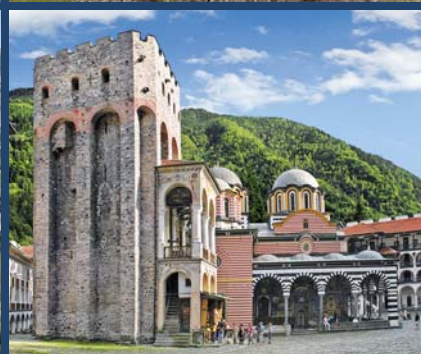
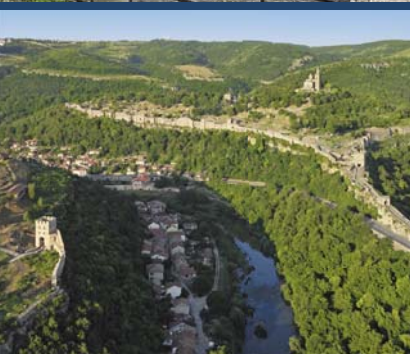
© Николай Овчаров, 2021

© Снимки с любезното съдействие на:
проф. г-р Николай Овчаров, чл.-кор. Васил Николов,
доц. Людмил Вагалински, доц. г-р Здравко Димитров, 2021

© Уникарт ЕООД, 2021

Художник: Милена Ганева
Редактор: Милена Лилова

ISBN 978-619-7629-00-2

UNICART